

NEPAVYKUSI EKSPEDICIJA

PARENGĖ JURGIS ŽELVYS

Palangos pajūryje. Danutės Mukienės nuotrauka

Lankydami Palangoje, ypač apniukusiomis vasaros dienomis, dažnai patraukiame pajūriu, poilsiautojų ir pačių palangiškių pamėgtais takais, žvalgydami ir tikėdami ką nors naujo ir įdomaus pamatyti. Tokiomis dienomis norisi ir ką nors daugiau apie miesto istoriją sužinoti. Paminklais, kuriais būtų įamžinta miesto istorija ir visai Lietuvai svarbūs įvykiai, kurortas pasididžiuoti vis dar negali.

Taigi... Palangos gintaro muziejus jau keletą kartų aplankytas, pabuvota ir Jono Šliūpo memorialiniame name-muziejuje, užsukta ir į Palangos Švč. Mergelės Ėmimo į dangų bažnyčią, ne viena valandą praleista miesto centre veikiančioje viešojoje bibliotekoje... Lyg tai jau ir daug sužinota, pamatyta, tačiau iki visiškos pilnatvės dar trūksta... Pirmiausia – žinių apie buvusį Palangos uostą, greta miesto veikusias muitines, Palangos knygnešius, Palangą Pirmojo ir Antrojo pasaulinio karo metais, gyventojų dalyvavimą 1863–1864 metų sukilime.

Siemet, kai pažymime 1863–1864 metų sukilimo 150-ąsias metines, tai viename, tai kitame leidinyje surandame po keletą eilučių apie tai, kad sukilimas galėjo pakrypti visai kitaip, jei būtų pavykusi Palangos ekspedicija. Kuo ji buvo ypatinga?

Lietuvoje prasidėjus sukilimui, jo dalyviams, tarp kurių buvo ne tik bajorai, bet ir valstiečiai bei miestiečiai, dalgių ir šakių neužteko. Nemažai ginklų sukilėliai patys pasigamindavo, dalį jiems pavykdavo nusipirkti, kitų įsigydavo užėmę mažesniuose miesteliuose buvusias kareivines, ginklų sandėlius ar nuginklavę rusų kariškius, surinkę ginklus po laimėtų mūšių. Vis dėlto ginklų trūko. Buvo mėginama jų kontrabanda parsigabenti iš Prūsų, tačiau pervežti ginklus per sieną buvo labai sudėtinga.

Šiuolaikiniai istorikai vieningai laikosi tos nuomonės, kad suki-

limo eiga galėjo kitaip pasisukti, jei sukilimą pradėję lenkai būtų užmezgę glaudesnius ryšius su Europoje tuo metu vykusiais revoliuciniais judėjimais. Deja...

Vis dėlto mėginimų atsigabenti ginklų iš užsienio būta. Palangai šiuose planuose buvo paskirtas neeilinis vaidmuo.

Ginklų sukilėliams buvo surasta Londone, kur veikė lietuvių sukilėlių agentas Demantavičius ir lenkų sukilėlių agentas Cvierčakavičius. Suformuoti krovinį Londone lietuviams padėjo tais metais į Londoną iš tremties atvykęs žinomas rusų filosofas, anarchistas Michailas Bakuninas. Buvo nupirkta apie vienas tūkstantis šautuvų, 759 kardų, 100 tūkstančių šovinių, 50 centnerių parako, kitų sukilėliams reikalingų daiktų, suburta apie 150 įvairioms tautoms priklausiusių savanorių, pasiryžusių ateiti į pagalbą Lietuvos sukilėliams. Sukilėliai išsinuomojo garlaivį „Ward Jackson“, pasamdė anglų kapitoną ir, nors Londone buvo įvairių bandymų sutrukdyti laivui pajudėti, jis išplaukė. Galutinis tikslas buvo Palanga. Ekspedicijai vadovavo partizaniniame judėjime prieš rusus Kaukaze pasižymėjęs Lapinskis.

Priimti plukdomą krovinį buvo rengiamasi ir Lietuvoje. Pridengti jūros ekspedicijos išsilaipinimą Z. Sierakauskas buvo patikėjęs viename iš pagrindinių sukilimo vadų Lietuvoje – Boleslovui Dluskiui. B. Dluskis buvo vienas iš Žemaičių žemietijos steigėjų, jis dalyvavo pasirengimo sukilimui darbe, priklausė lietuvių sukilėlių raudonųjų politinei srovei. B. Dlusko į būrį sutelkti sukilėliai vieni iš pirmųjų įsitraukė į sukilimą Lietuvoje. 1863 m. B. Dluskis buvo paskirtas Kauno gubernijos sukilimo organizatoriumi.

Lietuviai iš jūros laukė pastiprinimo. Na o sukilėliai laive buvo ne vieni. Tarp jų lyg niekur nieko šmininėjo rusų šnipas Lenkijos žydas Tugendholdas, save vadinęs Stepu Poles. Dar būnant Londone Tugendholdas viską, ką tik jam pavykdavo sužinoti apie pasirengimą kelionei, pranešdavo rusų valdžiai. Apie laivą ir jo krovinį bei keleivius žinojo ne tik rusų, bet ir vokiečių valdžia. Paaiškėjus, kad laivas turėtų būti iškrautas Lietuvos pajūryje, rusų ir prūsų valdžia sustiprino sargybą pajūryje nuo Klaipėdos iki Palangos. Laukdami garlaivio „Ward Jackson“, tarp Klaipėdos ir Liepojos nuolat plaukiojo du rusų karo laivai. Tuo atveju, jei jiems nepavyktų sulaukyti garlaivio, jūroje „Ward Jackson“ turėjo pasivyti keletas kitų laivų. Palangos mieste susidūrimui su atvykstančiais savanoriais buvo pasirengę rusų pėstininkai.

Iš Londono garlaisvis pasuko link Helsinborgo, o tada – į Kopenhagą. 1863 m. pavasaris buvo šiltas, Kronštate buvę laivai galėjo lengvai persekioti sukilėlių laivą, todėl Lapinskis, norėdamas apsaugoti ginklus ir savanorius, pakeitė planus – jis nutarė nebeplaukti į Palangą, ginklus iš laivo perkelti į švedams priklausiusią Olando salą, ten įrengti sandėlį ir vėliau ginklus mažais kiekiais ir savanorius mažais būreliais nuplukdyti į Lietuvos pajūrį – Žemaitiją. Laivo kapitonas, supratęs, kad daug kuo rizikuoja, nutarė iš šios ekspedicijos pasitraukti ir iš laivo pabėgti. Tada „Ward Jackson“ buvo nuplukdytas į Švedijos Malmo uostą. Sužinoję apie ekspedicijos tikslus, švedai gausiomis aukomis parėmė sukilėlius. Rusai Malmoje visaip trukdė laivui „Ward Jackson“, todėl sukilėliai nupirko kitą laivą, į jį slapta perkrovė ginklus ir nakčia išplaukė iš uosto. Prie Klaipėdos laivas priartėjo naktį. Į krantą buvo nutarta išsikelti mažais būreliais. Bet, išplaukus pirmajam laiveliui, prasidėjo stipri audra ir 19 savanorių nuskendo. Netrukus laivą pastebėjo rusų sargyba ir Lapinskis įsakė laivą pasukti atgal į Švediją. Iš ten savanoriai buvo sugrąžinti į Didžiąją Britaniją. Ginklai iš Londono Lietuvos sukilėlių nepasiekė.